

ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ

Έτσι ξεκινάει ο δρόμος των δακρύων.

Έτσι. φέρνοντάς μας σε επαφή με αυτό που πονάει.

Γιατί έτσι μπαίνει κανείς σ' αυτό το μονοπάτι. με αυτό το βάρος. με αυτό το φορτίο. Και ακόμη, με την αναπόφευκτη —αν και πάντοτε απατηλή— πεποίθηση, ότι δεν πρόκειται να το αντέξουμε.

Παρόλο που φαίνεται απίστευτο, όλοι νομίζουμε στην αρχή του δρόμου πως είναι αβάσταχτος.

Δεν είναι δικό μας το φταίξιμο, ή τουλάχιστον δεν είναι μόνο δικό μας το φταίξιμο... Μας έμαθαν στο σχολείο να πιστεύουμε ότι είμαστε βασικά ανίκανοι να αντέξουμε τον πόνο μιας απώλειας. Ότι κανείς δεν μπορεί να ξεπεράσει τον θάνατο ενός αγαπημένου προσώπου. Ότι θα πεθαίναμε αν μας άφηνε αυτός που αγαπάμε, και δεν θα μπορούσαμε να υποφέρουμε ούτε για ένα λεπτό τον ακραίο πόνο μιας σημαντικής απώλειας, γιατί η θλίψη είναι ζοφερή και καταστροφική...

Κι εμείς ζήσαμε όλη μας τη ζωή με βάση αυτές τις σκέψεις.

Ωστόσο, όπως σχεδόν πάντοτε συμβαίνει, οι αντιλήψεις αυτές που διδαχτήκαμε κι έγιναν δικές μας πεποιθήσεις, είναι μια συντροφιά επικίνδυνη. Συχνά λειτουργούν σαν φοβεροί εχθροί και κάνουν πολύ μεγαλύτερο κακό από αυτό που υποτίθεται ότι αποτρέπουν. Στην περίπτωση του πένθους, για παράδειγμα, μας αποπροσανατολίζουν από την πορεία μας προς την οριστική απελευθέρωση, από αυτό που δεν υπάρχει πια.

Θα σας διηγηθώ μια ιστορία που λένε ότι είναι αληθινή.

Προφανώς, συνέβη κάπου στην Αφρική.

Έξι μεταλλωρύχοι εργάζονται σε μια πολύ βαθιά σήραγγα και βγάζουν ορυκτά από τα έγκατα της γης. Ξαφνικά, μια κατολίσθηση φράζει την έξοδο της σήραγγας και τους απομονώνει από τον έξω κόσμο. Μόλις γίνεται αυτό, με μια γρήγορη ματιά, χωρίς να πουν λέξη, εκτιμούν την κατάσταση. Είναι όλοι τους πολύ έμπειροι και καταλαβαίνουν αμέσως πως το μεγάλο πρόβλημα θα είναι το οξυγόνο. Αν κάνουν ό,τι πρέπει, τους μένουν τρεις, το πολύ τρεισήμισι ώρες αέρα.

Ο κόσμος απέξω ξέρει πως είναι εκεί εγκλωβισμένοι, μια τέτοια κατολίσθηση όμως σημαίνει ότι θα πρέπει να ανοίξουν τη σήραγγα από την αρχή για να κατέβουν να τους βρουν. Θα προφτάσουν πριν τους τελειώσει ο αέρας;

Οι έμπειροι μεταλλωρύχοι αποφασίζουν πως πρέπει να εξοικονομήσουν όσο γίνεται περισσότερο οξυγόνο.

Συμφωνούν να κάνουν την ελάχιστη δυνατή σωματική δαπάνη. Σβήνουν τις λάμπες που κρατούν και ξαπλώνουν στο πάτωμα χωρίς να μιλάνε.

Βουβοί λόγω της κατάστασης και ακίνητοι μέσα στο σκοτάδι, είναι δύσκολο να υπολογίσουν το πέρασμα του χρόνου. Συμπτωματικά, ένας μόνο έχει ρολόι. Σ' αυτόν λοιπόν απευθύνονται όλες οι ερωτήσεις: Πόση ώρα πέρασε; Πόση απομένει; Και τώρα;

Ο χρόνος αρχίζει να μακραίνει, τα δύο λεπτά τους φαίνονται μία ώρα. Η απελπισία πριν από κάθε απάντηση κάνει ακόμη μεγαλύτερη την ένταση που νιώθουν. Ο επικεφαλής των μεταλλωρύχων συνειδητοποιεί πως αν συνεχίσουν έτσι, η αγωνία θα τους κάνει να αναπνέουν πιο γρήγορα κι αυτό μπορεί να τους σκοτώσει. Διατάζει,

λοιπόν, εκείνον που έχει το ρολόι να ελέγχει, εκείνος μόνο, το πέρασμα της ώρας. Κανένας πλέον δεν θα κάνει ερωτήσεις, θα τους ενημερώνει εκείνος κάθε μισή ώρα. Αυτός, εκτελώντας τη διαταγή, παρακολουθεί το ρολόι του. Και μόλις περνάει η πρώτη μισή ώρα, λέει «πέρασε μισή ώρα». Ένα μουρμουρητό ακούγεται... Η αγωνία τους πλανιέται στον αέρα.

Ο κάτοχος του ρολογιού καταλαβαίνει πως, όσο περνάει η ώρα, θα είναι όλο και πιο φοβερό να τους ανακοινώνει ότι πλησιάζει το τελευταίο λεπτό. Χωρίς να το συζητήσει με κανέναν, αποφασίζει πως δεν τους αξίζει να βασανίζονται μέχρι να πεθάνουν. Έτσι, την επόμενη φορά που τους ανακοινώνει τη μισή ώρα, έχουν στην πραγματικότητα περάσει 45 λεπτά.

Δεν υπάρχει τρόπος να καταλάβουν τη διαφορά, κι έτσι δεν αμφιβάλλει κανείς. Αφού βλέπει ότι πέτυχε το τέχνασμα, την τρίτη ενημέρωση την κάνει μία ώρα μετά. Τους λέει: «πέρασε άλλη μισή ώρα...» Και οι πέντε πείθονται ότι έχουν περάσει παγιδευμένοι, συνολικά, μιάμιση ώρα, και σκέφτονται μάλιστα πόσο μακρύς τους φαίνεται ο χρόνος.

Έτσι συνεχίζει αυτός με το ρολόι, κάθε μία ολόκληρη ώρα να τους ενημερώνει πως έχει περάσει μόνο μισή.

Στο μεταξύ, η ομάδα που επιχειρεί το έργο της διάσωσης ξέρει σε ποιον θάλαμο έχουν παγιδευτεί, και ξέρουν, επίσης, ότι θα είναι πολύ δύσκολο να φτάσουν εκεί πριν περάσουν τουλάχιστον τέσσερις ώρες.

Φτάνουν, τελικά, μετά από τεσσερισημίμιση ώρες. Το πιθανότερο είναι να βρουν τους έξι μεταλλωρύχους νεκρούς.

Βρίσκουν ζωντανούς τους πέντε.

Ένας πέθανε από ασφυξία... Εκείνος που είχε το ρολόι.

Να τι δύναμη έχουν οι πεποιθήσεις στη ζωή μας.

Να τι μπορούν να μας κάνουν οι εξαρτήσεις μας.

Κάθε φορά που κατασκευάζουμε τη βεβαιότητα ότι κάτι ανεπανόρθωτα καταστρεπτικό θα μας συμβεί —κι ας μην ξέρουμε πώς (ή και ξέροντάς το)—, αυτό που στην ουσία κάνουμε είναι ότι προκαλούμε, πάμε γυρεύοντας, βοηθάμε και σίγουρα δεν κάνουμε το παραμικρό για να μη μας συμβεί στ' αλήθεια κάτι (έστω και λίγο) από το κακό που είχαμε προβλέψει.

Παραεμπιπτόντως, (όπως στην ιστορία), ο μηχανισμός λειτουργεί και αντίστροφα:

Όταν νομίζουμε, ή μάλλον έχουμε την πεποίθηση, ότι με κάποιον τρόπο μπορούμε να πάμε μπροστά, οι πιθανότητες να προχωρήσουμε πολλαπλασιάζονται.

Είναι φανερό πως αν η ομάδα διάσωσης είχε κάνει 12 ώρες να φτάσει, δεν θα μπορούσαν ούτε να διανοηθούν ότι θα έβρισκαν ζωντανούς τους μεταλλωρύχους. Δεν λέω πως από μόνη της η θετική στάση είναι ικανή να αποτρέψει το μοιραίο ή να αποφύγει μια τραγωδία. Αυτό που λέω είναι ότι, οι πεποιθήσεις αυτο-υποτίμησης καθορίζουν χωρίς αμφιβολία τον τρόπο που ο καθένας μας αντιμετωπίζει τις δυσκολίες.

Η ιστορία των μεταλλωρύχων θα έπρεπε να μας κάνει να σκεφτούμε τι σημαίνουν οι εξαρτήσεις. Κι αυτό είναι το πρώτο που πρέπει να μάθουμε. Είναι ανάγκη να ξεκινήσουμε από αυτό το σημείο, γιατί ένας από τους πλέον καθοριστικούς και λανθασμένους «επιμορφωτικούς» μύθους που μας δίδαξε η εκπαίδευσή μας είναι, ακριβώς, ότι δεν είμαστε προετοιμασμένοι για τον πόνο ούτε για την απώλεια.

Επαναλαμβάνουμε συχνά, σχεδόν χωρίς να σκεφτούμε:

«Δεν θα μπορούσα να συνεχίσω, αν έχανα εκείνο.»

«Δεν μπορώ να πάω μπροστά, αν δεν έχω αυτό.»

«Δεν θα μπορέσω να προχωρήσω, αν δεν αποκτήσω το τάδε».

Όταν μιλάω για τους μηχανισμούς που δημιουργούν εξάρτηση, αναφέρω πάντοτε πως όταν ήμουν βρέφος μόλις λίγων ωρών ή λίγων ημερών, ήταν φανερό (παρόλο που εγώ δεν το ήξερα ακόμη τότε) ότι δεν θα μπορούσα να επιβιώσω εάν η μαμά μου, ή κάποιος άλλος, δεν μου πρόσφερε τις στοργικές της φροντίδες. Η μαμά μου ήταν, επομένως, στην κυριολεξία απαραίτητη για την ύπαρξή μου, εφόσον εγώ δεν θα μπορούσα να ζήσω χωρίς εκείνη. Μετά από τρεις μήνες ζωής, ασφαλώς είχα περισσότερη συνείδηση αυτής της ανάγκης, ανακάλυψα όμως επιπλέον τον μπαμπά μου, κι άρχισα να καταλαβαίνω ότι, πραγματικά, δεν θα μπορούσα να ζήσω χωρίς αυτούς τους δύο. Μετά από λίγο καιρό δεν ήταν πια η μαμά και ο μπαμπάς, ήταν η οικογένειά ΜΟΥ η πηγή από όπου «ανάβλυζε» ό,τι είχα ανάγκη: αγάπη, συντροφιά, παιχνίδι, προστασία, δώρα, αναγνώριση, συμβουλές...

Στην οικογένειά μου υπήρχε πολύς κόσμος: ο αδελφός μου, ένα σωρό θείοι και οι παππούδες μου. Τους αγαπούσα όλους βαθιά και ένιωθα —το θυμάμαι αυτό— πως δεν θα μπορούσα να ζήσω χωρίς όλους αυτούς...

Μετά ήρθε το σχολείο και μαζί του οι δάσκαλοί μου: η δεσποινίς Ανχελός, ο κύριος Αλμεχούν, η δεσποινίς Μαριάνο και ο κύριος Φερνάντες, τους οποίους εκείνη την εποχή θεωρούσα απαραίτητους για τη ζωή μου. Στο σχολείο Ρεπούμπλικα του Περού γνώρισα και τον πρώτο μου φίλο, τον κολλητό μου, τον «Πότσο» Βαλιέντε, που τότε σκεφτόμουν ότι ποτέ, μα ποτέ δεν θα μπορούσα να τον αποχωριστώ.

Ακολούθησαν μετά οι φίλοι μου του γυμνασίου, και βέβαια η Ροζίτα... η Ροζίτα, το πρώτο μου κορίτσι, χωρίς την οποία σίγουρα, το ΗΞΕΡΑ πως δεν θα μπορούσα να ζήσω.

Και μετά ήρθε η ομάδα του θεάτρου και οι φίλοι του μπιλιάρδου. Αργότερα το πανεπιστήμιο, που ενσάρκωνε τις σπουδές, το μέλλον, την καριέρα — κι εγώ σκεφτόμουν, φυσικά, πως δεν θα μπορούσα να ζήσω χωρίς τη δουλειά μου.

Μέχρι που, αφού πέρασαν από τη ζωή μου διάφορα κορίτσια, επίσης απολύτως απαραίτητα, γνώρισα την Πέρλα.

Αισθάνθηκα αμέσως αυτό που νόμιζα ότι δεν είχα αισθανθεί ποτέ μέχρι τότε: πως δεν θα μπορούσα να ζήσω χωρίς εκείνη.

Ίσως γι' αυτό φτιάξαμε μια οικογένεια, που χωρίς αυτήν δεν ξέρω πώς θα ζούσα.

Κατά τον ίδιο τρόπο, σιγά σιγά, με τον καιρό, έζησα συλλέγοντας ιδέες και ανακαλύπτοντας ακόμη περισσότερα «απολύτως απαραίτητα»: το νοσοκομείο, τους ασθενείς μου, τη διδασκαλία, κάποιους φίλους, τη δουλειά, την οικονομική ασφάλεια, ένα κεραμίδι πάνω από το κεφάλι μου. Λίγο μετά, κι άλλα άτομα, κι άλλες καταστάσεις, κι άλλα πράγματα χωρίς τα οποία ούτε εγώ ούτε κανένας άλλος στη θέση μου, λογικά, θα μπορούσε να ζήσει.

Μέχρι που μια μέρα, συγκεκριμένα στις 23 Νοεμβρίου του 1979, χωρίς κάποιον ειδικό λόγο που ήταν αυτή η μέρα και όχι κάποια άλλη, κατάλαβα πως δεν θα μπορούσα να ζήσω χωρίς εμένα.

Ποτέ, μα ποτέ δεν το είχα σκεφτεί αυτό.

Δεν είχα νιώσει ποτέ πόσο απαραίτητος ήμουν εγώ για μένα τον ίδιο.

Ο ανόητος!

Ήξερα πάντοτε χωρίς ποιον δεν θα μπορούσα να ζήσω και δεν κατάλαβα ποτέ, μέχρι τα τριάντα μου, πως πάνω απ' όλα δεν θα μπορούσα να ζήσω χωρίς εμένα.

Ήταν σημαντικό από κει κι έπειτα —και μέχρι σήμερα—, να επιβεβαιώνω κάθε μέρα πως θα μου ήταν αληθινά δύσκολο να ζήσω χωρίς κάποια άλλα πράγματα και πρόσωπα που έμπαιναν στη ζωή μου, αυτό όμως δεν μείωνε στο παραμικρό την αξία της νέας μου ανακάλυψης:

Τότε άρχισα να σκέφτομαι πως κάποια από τα πράγματα που είχα αποκτήσει και κάποια από τα πρόσωπα χωρίς τα οποία νόμιζα πως δεν θα μπορούσα να ζήσω, μπορεί μια μέρα να μην υπάρχουν πια. Τα πρόσωπα μπορεί να αποφασίσουν να φύγουν — όχι ότι αναγκαστικά θα πεθάνουν, απλώς δεν θα υπάρχουν στη ζωή μου. Τα πράγματα μπορεί να αλλάξουν και οι καταστάσεις μπορεί να γίνουν εντελώς αντίθετες από ό,τι τις γνώρισα. Τότε κατάλαβα πως έπρεπε να μάθω και να προετοιμαστώ για να αντιμετωπίσω τέτοιες απώλειες.

Ασφαλώς, δεν είναι το ίδιο να φεύγει κάποιος και το ίδιο αυτός ο κάποιος να πεθαίνει. Σίγουρα διαφέρει το να μετακομίζεις από ένα σπίτι χειρότερο σ' ένα σπίτι καλύτερο, από το να συμβαίνει το αντίθετο. Προφανώς, δεν είναι το ίδιο να αλλάζεις ένα σαραβαλιασμένο αυτοκίνητο μ' ένα καινούργιο, και δεν είναι το ίδιο να κάνεις το αντίθετο.

Είναι φανερό πως το βίωμα της απώλειας δεν είναι το ίδιο σε κανένα από τα παραδείγματα αυτά, όμως, καλό είναι να ξεκαθαρίσουμε από την αρχή ότι πάντοτε υπάρχει πόνος όταν εγκαταλείπουμε κάτι που ήταν, για να πάμε σ' ένα άλλο μέρος όπου δεν υπάρχει τίποτ' άλλο παρά αυτό που είναι. Και αυτό που είναι, δεν είναι το ίδιο μ' αυτό που ήταν μέχρι τώρα.

Και επαναλαμβάνω: η αλλαγή αυτή, είτε είναι εσωτερική είτε εξωτερική, εμπεριέχει ΠΑΝΤΟΤΕ μια διαδικασία ενεργού προσαρμογής σε ό,τι καινούργιο έχει το διαφορετικό και σε ό,τι διαφορετικό έχει το καινούργιο, ακόμη κι αν είναι καλύτερο.

Η διαδικασία αυτή είναι γνωστή με το όνομα «επεξεργασία του πένθους» και όπως υποδηλώνει το όνομά της, είναι επίπονη.

Όσο ξεκάθαρο κι αν φαίνεται αυτό, δεν θα πάψω να προειδοποιώ όσους παίρνουν αυτόν τον δρόμο:

Κι αυτό δεν μπορούμε να το αποφύγουμε.

Βέβαια, η σκέψη (ή η επίγνωση) ότι πηγαίνω σε κάτι καλύτερο από εκείνο που εγκατέλειψα, είναι πολλές φορές ένα θαυμάσιο βραβείο «της παρηγοριάς», μια μικρή ικανοποίηση που αντισταθμίζει τον πόνο που προκάλεσε η απώλεια. Όμως, προσοχή:

ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΖΕΙ, αλλά δεν ΑΠΟΤΡΕΠΕΙ,

ΓΛΥΚΑΙΝΕΙ, αλλά δεν ΔΙΑΓΡΑΦΕΙ,

ΕΝΘΑΡΡΥΝΕΙ να συνεχίσεις,
αλλά δεν ΕΞΑΦΑΝΙΖΕΙ τον πόνο.

Θυμάμαι ακόμα την ημέρα που έφυγα από το πρώτο μου ιατρείο.
Ήταν ένα νοικιασμένο διαμέρισμα, πραγματικά για γέλια, με έναν μικρούτσικο ενιαίο χώρο, σκοτεινό, εσωτερικό και αρκετά στενάχωρο. Μου άρεσε να αστειεύομαι μ' αυτό το θέμα τότε και να λέω ότι δεν ασκώ ορθόδοξη ψυχανάλυση, γιατί ο ασθενής δεν χωράει να ξαπλώσει στο ιατρείο. Πρέπει να είναι καθιστός.
Κάποια μέρα, όταν άρχισαν να βελτιώνονται τα οικονομικά μου, αποφάσισα να φύγω απ' αυτό το διαμέρισμα και να πάω σ' ένα ιατρείο μεγαλύτερο, με δύο δωμάτια και σε καλύτερη τοποθεσία.
Η αλλαγή ιατρείου ήταν για μένα ένα εντυπωσιακό άλμα, σύμβολο της ανόδου μου και συγχρόνως ένας τρόπος να σταθμίσω πώς πήγαιναν τα πράγματα στη δουλειά μου.

Ωστόσο, λυπόμουν που άφηνα το μέρος απ' όπου ξεκίνησα, και μου κόστιζε που ετοιμαζόμουν να εγκαταλείψω το πρώτο μου ιατρείο. Αν δεν ήταν ο Κάτσο, ο αδελφός μου, που ήρθε να με βοηθήσει να μεταφέρω τα πράγματα, θα είχα μείνει εκεί να κάθομαι, όπως με βρήκε όταν ήρθε, να κοιτάζω τους τοίχους, τα ταβάνια, τις ρωγμές στο μπάνιο, το ηλεκτρικό καλοριφέρ... δεν θα είχα καταφέρει να βάλω ούτε ένα πράγμα στα κιβώτια.

Θυμάμαι ακόμη, που όταν ήρθε ο Κάτσο με ρώτησε:

«Τι τρέχει;»

«Όχι, τίποτα...» του λέω, «το πάω σιγά σιγά.»

«Έλα, σταμάτα τις υπερβολές» μου λέει ο αδελφός μου, «γιατί έχω από κάτω το φορτηγάκι.»

Είχε έρθει να με βοηθήσει, και ενώ εκείνος άρχιζε να ξεκρεμάει τα κάδρα από τον τοίχο και να τα ακουμπάει στο πάτωμα, εγώ του έλεγα:

«Όχι, αυτό άσ' το τελευταίο...» και τελείως παράλογα το ξανακρεμούσα «στη θέση του».

Αυτός τακτοποιούσε τα πράγματα στα κιβώτια κι εγώ τα έβγαζα για να τα κοιτάξω...

Κατέβαινε αυτός με το ασανσέρ για να πάει κάποια έπιπλα στο φορτηγάκι, κι εγώ μέχρι να γυρίσει είχα ήδη ξανακρεμάσει κι άλλο κάδρο...

Αυτό συνεχίστηκε για ώρες...

Κι όλα αυτά για να μπορέσω ν' αφήσω αυτό το ιατρείο και να πάω σε κάποιο ανώτερο, σ' ένα ιατρείο που το είχα διαλέξει γιατί θα ήταν καλύτερο για την καριέρα μου και γιατί θα με βόλευε περισσότερο...

Το απίστευτο είναι ότι εγώ το ήξερα. είχα υπόψη μου ότι θα μου συνέβαινε κάτι τέτοιο. Παρόλα αυτά, δεν μπορούσα να αποφύγω τον πόνο στη σκέψη εκείνου που άφηνα.

Για ό,τι αφήνει, λοιπόν, κανείς, είναι ανάγκη πάντοτε να επεξεργάζεται τη θέση που είχε στη ζωή του και τους λόγους που τον έκαναν να το αφήσει.

Πρέπει πάντοτε ν' αφήνει κανείς πίσω τα πράγματα που ανήκουν στο χτες.

Ό,τι έμεινε πίσω στο παρελθόν δεν είναι πια εδώ, ούτε κι αν, επαναλαμβάνω, ούτε κι αν εξακολουθεί να υπάρχει... (;)

Τι θέλω να πω; Πάνε τριάντα χρόνια που είμαι παντρεμένος με τη γυναίκα μου. Ξέρω πως είναι πάντοτε η ίδια, έχει το ίδιο όνομα, το ίδιο επώνυμο, μπορώ να την αναγνωρίσω, μοιάζει αρκετά μ' αυτήν που ήταν κάποτε, ξέρω όμως επίσης πως δεν

είναι η ίδια.

Από μια άλλη οπτική γωνία, είναι ένας τελείως άλλος άνθρωπος.

Στην εμφάνιση έχουμε ασφαλώς αλλάξει και οι δύο (εγώ πολύ περισσότερο από εκείνη), όμως, πέρα απ' αυτό, όταν σκέφτομαι την Πέρλα του τότε, κατά κάποιον τρόπο έρχομαι αντιμέτωπος με την Πέρλα του σήμερα. Και πολύ συχνά μου φαίνεται πως αυτή του σήμερα μου αρέσει περισσότερο από εκείνη του χθες.

Τότε, λέω μέσα μου: «Είναι φανταστική η σημερινή Πέρλα, αν τη συγκρίνω μ' εκείνη που ήταν κάποτε. Είναι υπέροχο που έχει εξελιχθεί τόσο. Είναι καταπληκτικό!» Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να πενθήσω τη γυναίκα εκείνη που υπήρξε κάποτε η Πέρλα.

Και φανταστείτε! Δεν μιλάω για θάνατο, ούτε για εγκατάλειψη, απλώς μιλάω για κάποιον που τότε ήταν κάπως και σήμερα είναι αλλιώς.

Ας το επαναλάβουμε λοιπόν: Ακόμη κι αν το παρόν είναι καλύτερο από το παρελθόν, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να επεξεργαστούμε το πένθος.

Γι' αυτό λέω ότι πρέπει να μάθουμε πώς να περνάμε αυτόν τον δρόμο: τον δρόμο των απωλειών. Πρέπει να μάθουμε να θεραπεύουμε τα τραύματα που προκαλούνται όταν αλλάζει κάτι, όταν φεύγει κάποιος, όταν μια κατάσταση φτάνει στο τέλος της, όταν δεν έχω πια αυτό που είχα ή νόμιζα πως είχα (αφού δεν έχει καμιά σημασία αν το είχα πραγματικά ή δεν το είχα). Το πένθος είναι επίσης αναγκαίο για την επεξεργασία της απώλειας που συνεπάγεται η ακύρωση ενός σχεδίου, η ματαίωση ενός ευσεβούς πόθου, η απόλυτη βεβαιότητα ότι δεν θα αποκτήσω ποτέ αυτό που περίμενα ή λαχταρούσα να αποκτήσω μια μέρα.

Η πορεία αυτή έχει τους κανονισμούς της. μια συγκεκριμένη γραμμή πλεύσης. Ο δρόμος έχει τους χάρτες του, κι αν τους γνωρίζει κανείς, αυτό θα τον βοηθήσει σίγουρα να φτάσει στο τέλος πιο δυνατός.

Ένας εξαιρετικός επιστήμονας, ο Κορσίμπσκι, έλεγε ότι στην πραγματικότητα κατασκευάζουμε όλοι ένα σχεδιάγραμμα του κόσμου στον οποίο κατοικούμε, έναν «χάρτη» του τόπου όπου ζούμε. Ο χάρτης, όμως, λέει με σαφήνεια ο Κορσίμπσκι, δεν είναι ο τόπος.

Ο χάρτης αυτός είναι μόλις και μετά βίας ο δικός μας χάρτης. Είναι η ιδέα που έχουμε εμείς για την πραγματικότητα, αν και πολύ συχνά διαστρεβλωμένη από τις προκαταλήψεις μας. Η αλήθεια είναι, ότι ακόμη κι αν δεν ανταποκρίνεται ακριβώς στα γεγονότα, ακόμη κι αν απέχει πολύ από την πραγματικότητα των άλλων, ΑΥΤΟΣ είναι ο δικός μας χάρτης, και με βάση αυτόν ζούμε.

Εάν έχω καταγράψει στον χάρτη μου ότι μέσα στο δωμάτιό μου υπάρχει ένα δέντρο —ακόμη κι αν δεν υπάρχει, ακόμη κι αν δεν υπήρχε ποτέ—, είναι σίγουρο, όπως καταλαβαίνετε, ότι θα ζήσω την υπόλοιπη ζωή μου αποφεύγοντας το δέντρο. Ακόμη κι αν —εφόσον το δέντρο δεν υπάρχει στον δικό σας χάρτη—, περάσετε αμέριμνοι από το σημείο αυτό και, βλέποντάς με να αποφεύγω τον κορμό, μου πείτε: «Μα τι κάνεις εκεί, τρελάθηκες;»

Αν δεν λάβει κανείς υπόψη του τον χάρτη μου, η συμπεριφορά αυτή φαίνεται από ηλίθια έως και διασκεδαστική, στην πράξη, όμως, μπορεί να γίνει επικίνδυνη.

Λέγεται πως ήταν μια φορά ένας μεθυσμένος και περπατούσε αμέριμνα στην εξοχή. Ξαφνικά, βλέπει να έρχονται προς το μέρος του δύο ταύροι — ο ένας αληθινός, ο άλλος φανταστικός.

Ο τύπος αρχίζει να τρέχει για να γλιτώσει από τους ταύρους, και φτάνει σ' ένα σημείο όπου βλέπει μπροστά του δύο τεράστια δέντρα.

Το ένα δέντρο είναι κι αυτό φανταστικό, το άλλο ευτυχώς αληθινό.

Ο μεθυσμένος... σαν μεθυσμένος που ήταν, επιχείρησε ν' ανέβει στο φανταστικό δέντρο... και ενώ πάλευε να σκαρφαλώσει, ο αληθινός ταύρος όρμησε και τον άρπαξε, τον κακομοίρη.

Και φυσικά... έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα...

Δηλαδή, το πώς θα επεξεργαστώ την απώλεια εξαρτάται από το πώς έχω χαράξει το χάρτη της ζωής μου, εξαρτάται από τη θέση που έχει κάθε πράγμα στο σχέδιό μου, εξαρτάται από τις πεποιθήσεις που διαμορφώνουν την πορεία μου. Πώς θα πορευτώ σ' αυτόν τον δρόμο που ξεκινάει όταν υφίσταμαι ή συνειδητοποιώ μιαν απώλεια, και τελειώνει όταν αυτήν την απώλεια την έχω ξεπεράσει.